

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра теоретичної фізики імені академіка І.М.Ліфшиця

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теорія наносистем на кривих поверхнях

напряму підготовки 040203 – фізика
для спеціальності 8.04020301 – фізика
спеціальний курс
фізичного факультету

Кредитно-модульна система
організації навчального процесу

Розробник: **Рашба Георгій Ілліч, кандидат фіз-мат. наук, доцент.**

Харків – 2012

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 3	Напрямок підготовки 040203 фізика	денна форма навчання
Модулів – має	Спеціальність 8.04020301 – фізика	Роки підготовки: IV–й, V–й
Загальна кількість годин – 108		Семестри 8–й, 9–й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в 8-му семестрі, 2 в 9-му семестрі самостійної роботи студента – 1 в 9-му семестрі	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр, магістр	Лекції 87 год (51 год. у 8-му семестрі, 36 год. у 9-му семестрі)
		Практичні – не передбачені навчальним планом
		Самостійна робота 21 год.
		Вид контролю: залік, екзамен

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 1:2

2. Мета навчальної дисципліни

Мета: викласти сучасну теорію квантових осциляційних явищ у наносистемах на кривих поверхнях. Це конче актуально, тому що викривлення систем з двовимірним електронним газом зумовлює появу нових ефектів, які в системах з нульовою кривиною відсутні.

У результаті вивчення даного курсу студент повинен **знати**, що кривина структури, на якій знаходиться двовимірний електронний газ, збагачує картину явищ, які відбуваються у газі, збільшує число способів керування цими явищами.

Студент повинен **вміти** розраховувати спектри та згасання магнітоплазмових і спінових хвиль, а також нульового звуку в електронному газі на поверхні нанотрубки з надграткою.

3. Програма навчальної дисципліни

8-й семестр

1. Термодинамічні властивості електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки.

- Тема 1. Синтезування вуглецевих та напівпровідникових нанотрубок.
- Тема 2. Незвичні фізичні ефекти у нанотрубках (перелічити та вказати основне їх джерело).
- Тема 3. Гамільтоніан електрона на кривій поверхні.
- Тема 4. Гамільтоніан електрона на циліндричній поверхні (викласти детально).
- Тема 5. Енергетичний спектр електрона на поверхні напівпровідникової циліндричної нанотрубки (пояснити можливість використання наближення ефективної маси).
- Тема 6. Розрахунок густини станів електрона на поверхні напівпровідникової нанотрубки з використанням формули Пуассона без та з урахуванням магнітного поля.
- Тема 7. Розрахунок густини станів електрона на поверхні напівпровідникової нанотрубки з використанням перетворення Лапласа без та з урахуванням магнітного поля.
- Тема 8. Хімічний потенціал виродженого електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки).
- Тема 9. Хімічний потенціал та внутрішня енергія виродженого електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки у випадку заповнення лише однієї підзони (режим ультра квантової границі).
- Тема 10. Внутрішня енергія виродженого електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки.
- Тема 11. Теплоємність виродженого електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки.
- Тема 12. Великий термодинамічний потенціал та ентропія виродженого електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки.
- Тема 13. Спінова намагніченість виродженого електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки.
- Тема 14. Хімічний потенціал невиродженого електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки.
- Тема 15. Внутрішня енергія невиродженого електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки.
- Тема 16. Теплоємність невиродженого електронного газу на поверхні напівпровідникової нанотрубки.

9-й семестр

2. Колективні збудження в електронних наносистемах на поверхні нанотрубки з урахуванням надграток.

- Тема 17. Енергетичний спектр електронів на поверхні циліндричної нанотрубки з надграткою у повздовжньому магнітному полі.
- Тема 18. Основний підхід до проблеми розповсюдження колективних збуджень на поверхні нанотрубки – наближення хаотичних фаз.

- Тема 19. Потенціал міжелектронної взаємодії і поляризаційний оператор електронного газу у низьковимірній системі.
- Тема 20. Залежність фур'є-компоненти кулонівського потенціалу від геометрії області, доступної рухові електронів.
- Тема 21. Чутливість поляризаційного оператора стосовно динаміки електронів, до умов на границях системи і від статистики.
- Тема 22. Асимптотики поляризаційного оператора в обмеженій системі на кривій поверхні та окремих розгляд колективних збуджень в системах різної розмірності.
- Тема 23. Проблема переходу від колективних збуджень на поверхні трубки до двовимірного електронного газу на площині.
- Тема 24. Дисперсійне рівняння та його рішення для магнітоплазмових хвиль на трубці у наближенні випадкових фаз.
- Тема 25. Дисперсійне рівняння та його рішення для спінових хвиль на трубці у наближенні випадкових фаз.
- Тема 26. Дисперсійне рівняння та його рішення для нульового звуку на трубці у наближенні випадкових фаз.
- Тема 27. Дійсна та уявна частини поляризаційного оператора виродженого електронного газу на трубці, які необхідні для визначення спектрів хвиль та їх згасання.
- Тема 28. Дійсна та уявна частини поляризаційного оператора невиродженого електронного газу на трубці, які необхідні для визначення спектрів хвиль та їх згасання.
- Тема 29. Розв'язок дисперсійного рівняння для спектра і згасання внутрізонних плазмонів і спінових хвиль.
- Тема 30. Спектри та згасання аксіально-симетричних колективних збуджень на трубці у квантовому випадку, коли електрони заповнюють нижню мінізону.
- Тема 31. Спектри та згасання магнітоплазмових та спінових хвиль у випадку, коли енергія Фермі значно перевищує величину обертового кванта.
- Тема 32. Періоди осциляцій типу де Гааза-ван Альфена та Ааронова-Бома, а також амплітуди осциляцій магнітоплазмових та спінових хвиль на трубці.
- Тема 33. Спектри міжзонних магнітоплазмових та спінових хвиль на трубці.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	сп	
1	2	3	4	5	6	7
8 семестр						
Тема 1	3	3				
Тема 2	4	4				
Тема 3	3	3				
Тема 4	4	4				
Тема 5	3	3				
Тема 6	4	4				
Тема 7	3	3				

Тема 8	3	3				
Тема 9	3	3				
Тема 10	3	3				
Тема 11	3	3				
Тема 12	3	3				
Тема 13	3	3				
Тема 14	3	3				
Тема 15	3	3				
Тема 16	3	3				
Разом за семестр	54	51				
Залік						
9 семестр						
Тема 17	3	2				1
Тема 18	4	2				2
Тема 19	4	2				2
Тема 20	3	2				1
Тема 21	4	3				1
Тема 22	4	2				2
Тема 23	3	2				1
Тема 24	4	3				1
Тема 25	4	2				2
Тема 26	3	2				1
Тема 27	3	2				1
Тема 28	3	2				1
Тема 29	3	2				1
Тема 30	3	2				1
Тема 31	3	2				1
Тема 32	3	2				1
Тема 33	3	2				1
Разом за семестр	54	36				21
Разом	108	87				21
Екзамен						

5. Теми практичних занять

Не передбачені навчальним планом.

6. Самостійна робота

Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Актуальна наукова проблема «Електронні наносистеми на кривих поверхнях».	1
Тема 2. Сучасний напрям нанотехнології – вуглецеве та напівпровідникове наноматеріалознавство.	1
Тема 3. Теорія термодинамічних, кінетичних явищ та колективних збуджень у наносистемах на кривих поверхнях з надгратками при наявності магнітного поля.	1

Тема 4. Наносистеми – важливі функціональні елементи багатьох сучасних і майбутніх приладів і технічних пристроїв.	1
Тема 5. Можливість керування зонним спектром провідників шляхом створення в них додаткової періодичності – надгратки. Придатність цього підходу для нанотрубок.	1
Тема 6. Радіальні циліндричні надгратки – набір коаксіальних циліндрів, властивості яких змінюються вздовж радіуса структури.	1
Тема 7. Новий тип надгратки на поверхні нанотрубки – повздовжня надгратка.	1
Тема 8. Розрахунки у наближенні випадкових фаз спектрів плазмових і спінових хвиль в електронному газі на поверхні напівпровідникової нанотрубки з надграткою у магнітному полі, паралельному осі трубки і надгратки.	1
Тема 9. Розрахунки у квантовому і квазікласичному випадках частот довгохвильових внутрізонних і міжзонних магнітоплазмонів і спінових хвиль у виродженому електронному газі.	1
Тема 10. Осциляції Ааронова-Бома частот хвиль зі зміною магнітного потоку через переріз трубки.	1
Тема 11. Осциляції де Гааза-ван Альфена частот хвиль зі зміною параметрів нанотрубки при великому числі заповнених рівнів колового руху електронів.	1
Тема 12. Квантові осциляційні явища у нанотрубках з надгратками при наявності магнітного поля як засіб для визначення характеристик електронного енергетичного спектру та геометричних параметрів цих систем.	1
Тема 13. Методи експериментального визначення параметрів електронного спектру на трубці, характеристик трубок та надграток, універсальних сталих шляхом вимірювання періодів осциляцій спектрів хвиль та зсуву їх граничних частот у дослідах з розсіянням електронів і світла нанотрубками.	1
Тема 14. Енергетичний спектр електронів на поверхні циліндричної нанотрубки з надграткою у повздовжньому магнітному полі.	1
Тема 15. Биття на графіку залежності частоти хвилі від параметрів трубки при великому значенні відношення енергії Фермі до ширини мінізони.	1
Тема 16. Методи отримання надграток на поверхнях нанотрубок, їх енергетичний спектр, явища переносу, високочастотні і оптичні властивості.	1
Тема 17. Квант Ландау, магнітна довжина, амплітуда і період модулюючого потенціалу, кривина трубки – параметри, які збільшують число способів керувати властивостями системи.	1
Тема 18. Ефекти гібридизації просторового і магнітного квантування руху електронів провідності у магнітному полі на поверхні нанотрубки.	1
Тема 19. Модифікація гамільтоніана системи, кондактанса і магнітного відгуку електронного газу на поверхні нанотрубки.	1
Тема 20. Особливості екранування кулонівської взаємодії електронів у магнітному полі на поверхні нанотрубки.	1
Тема 21. Специфічні резонанси розсіювання електронів у вуглецевих і напівпровідникових нанотрубках домішковими атомами.	1

7. Методи навчання

Лекції, самостійна робота.

8. Методи контролю

Залік за результатами поточного контролю, екзамен.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Залік – 8 семестр

Підсумковий семестровий контроль (залік)	Сума
100	100

Екзамен – 9 семестр

Підсумковий семестровий контроль (екзамен)	Сума
100	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
80-89	B	добре
70-79	C	
60-69	D	задовільно
50-59	E	
1-49	FX	незадовільно

10. Методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни.
2. Навчальні посібники, монографії, наукові статті.
3. Мультимедійні презентації лекцій.

11. Рекомендована література

1. Platzman, P.M.; Wolff, P.A. *Waves and Interactions in Solid State Plasmas*; Academic Press: New York, USA, 1973; pp. 436.
2. Kaner, E.A.; Skobov, V.G. *Adv. in Phys.* 1968, vol 17, 605-747.
3. Iijima, S. *Nature* 1991 vol 354, 56-58.

4. Saito, R.; Dresselhaus, G.; Dresselhaus, M.S. *Physical properties of carbon nanotubes*; Imperial College Press: London, UK, 1998; pp. 259.
5. Prinz, V.Ya.; Seleznev, V.A.; Gutakovskiy, A.K. *The 24th Intern. Conf. on the Phys. Of semiconductors (ICPS 24)* ; World Scientific Publ.: Jerusalem, ISRAEL, 1999; pp. Th3-D5.
6. Prinz, V.Ya.; Chehovskiy, A.V.; Preobrazhenskii, V.V.; Semyagin, B.R.; Gutakovskiy, A.K. *Nanotechnology* 2002, vol 13, 231-233.
7. Kushwaha, M.S.; Djafari-Rouhani, B. *Phys. Rev.* 2003, vol **B67**, 245320, 1-19.
8. Kushwaha, M.S.; Djafari-Rouhani, B. *Phys. Rev.* 2005, vol **B71**, 195317, 1-21.
9. Magarill, L.I.; Chaplik, A.V.; Entin, M.V. *Usp. Fiz. Nauk* 2005, vol **175**, 995-1000.
10. Lin, M.F.; Shung, K.W.-K. *Phys. Rev.* 1993, vol **B47**, 6617-6624.
11. Sato, O.; Tanaka, Y.; Kobayashi, M.; Hasegawa, A. *Phys. Rev.* 1993, vol **B48**, 1947-1950.
12. Lin, M.F.; Shung, K.W.-K. *Phys. Rev.* 1993, vol **B48**, 5567-5571.
13. Longe, P.; Bose, S. M. *Phys. Rev.* 1993, vol **B48**, 18239-18243.
14. Vedernikov, A.I.; Govorov, A.O.; Chaplik, A.V. *JETP* 2001, vol **120**, 979-985.
15. Vitlina, R.Z.; Magarill, L.I.; Chaplik, A.V. *JETP* 2008, vol **133**, 906-913.
16. Eminov, P.A.; Perepelkina, Yu.V.; Sezonov, Yu.I. *Phys. Solid State* 2008, vol **50**, 2220-2224.
17. Ermolaev, A.M.; Rashba, G.I.; Solyanik, M.A. *Low Temp. Phys.* 2011, vol **37**, 919-924; doi: 10.1063/1.3672160
18. Ermolaev, A.M.; Rashba, G.I.; Solyanik, M.A. *Low Temp. Phys.* 2012, vol **38**, 511-516; doi: 10.1063/1.4723674
19. Keldysh, L.V. *Fiz. Tverd. Tela* 1962, vol 4, 2265-2267.
20. Esaki, L.; Tsu, R. *IBM J. Dev.* 1970, vol **14**, 61-65.
21. Bass, F.G.; Tetervov, A.P. *Phys. Rep.* 1985, vol **140**, 237-324.
22. Herman, M.A. *Semiconductor Superlattices*; Akademie-Verlag: Berlin, Germany, 1986; 240 pp.
23. Ermolaev, A.M.; Rashba, G.I.; Solyanik, M.A. *Physica* 2011, vol B406, pp. 2077-2080.
24. Ermolaev, A.M.; Rashba, G.I.; Solyanik, M.A. *Physics of the Solid State* 2011, vol 53, 1594-1598.
25. Ermolaev, A.M.; Rashba, G.I.; Solyanik, M.A. *Low Temp. Phys.* 2012, vol **38**, 1209-1215.
26. Landau, L.D. *JETP* 1957, vol 32, 59-66.
27. Silin, V.P. *JETP* 1958, vol 35, 1243-1250.
28. Ermolaev, A.M.; Kofanov, S.V.; Rashba, G.I. *Adv. in Condens. Matter Phys.* 2011, Vol 2011, Article ID 901848, 7 pp.; doi: 10.1155/2011/901848
29. Kulik, I.O. *JETP Lett.* 1970, vol **11**, 275-278.
30. Ermolaev, A.M.; Rashba, G.I.; Solyanik, M.A. *Vestnik KhNU ser. "Fizika"* 2010, vol **914**, 24-28.
31. Vitlina, R.Z.; Magarill, L.I.; Chaplik, A.V. *Pis'ma v JETP* 2007, vol **86**, 132-134.
32. Eminov, P.A. *JETP* 2009, vol **135**, 1029-1036.
33. White, R.M. *Quantum Theory of Magnetism*; Springer-Verlag: Berlin, GERMANY, 1983; 304 pp.
34. Peierls, R.E. *Quantum Theory of Solids*; Clarendon Press: Oxford, UK, 1955; 260 pp.
35. Ermolaev, A.M.; Rashba, G.I.; Solyanik, M.A. *Low Temp. Phys.* 2011, vol **37**, 824-830.
36. Apostol, M. Z. *Phys.* 1975, vol **B22**, 13-25.

37. Sarma, D.; Quinn, J. J. *Phys. Rev.* 1982, vol B**25**, 7603-7621.
38. Bloss, W. L. *Solid State Comm.* 1982, vol **44**, 366-382.
39. Tselis, A.C.; Quinn, J.J. *Phys. Rev.* 1984, vol B**29**, 2021-2027; *Phys. Rev.* 1984, vol B**29**, 3318-3335.
40. Wei-ming, Q.; Kirczenow, G. *Phys. Rev.* 1987, vol B**36**, 6596-6601.
41. Fetter, A.L.; Walecka, J.D. *Quantum theory of many-particle systems*; Mc Gr. Hill: New York, USA, 1971; 600 p.
42. Ando, T.; Fowler, A.; Stern, F. *Rev. Mod. Phys.* 1982, vol **54**, 437-???
43. Pines, D.; Nozieres, P. *The Theory of Quantum Fluids*; W.A. Benjamin Inc.: New York, USA, 1966; 382 p.
44. Kadanoff, L.P.; Baym, G. *Quantum Statistical Mechanics*; W.A. Benjamin Inc.: New York, USA, 1962; 256 p.
45. Schultz, S.; Dunifer, G. *Phys. Rev. Lett.* 1967, vol **18**, 283-287.
46. Platzman, P.M.; Wolff, P.A. *Phys. Rev. Lett.* 1967, vol **18**, 280-283.
47. Izuyama, T.; Kim, D.-J.; Kubo, R. *J. Phys. Soc. Japan* 1963, vol **18**, 1025-1042.
48. Edwards, D.M. *J. Phys. C* 1969, vol **2**, 84-95.
49. Doniach, S.; Sondheimer, E. *Green's functions for solid state physicists*; W. A. Benjamin Inc.: New York, USA, 1974; 266 p.
50. Gleizer, N.V.; Ermolaev, A.M. *Low Temp. Phys.* 1998, vol **24**, 489-494.
51. Akhiezer, A.I.; Bar'yakhtar, V.G.; Peletminskiy, S.V. *Spinovie volni*; Nauka: Moskva, SU, 1967; 368 p.
52. Kaner, E.A.; Ermolaev, A.M. *JETP Lett.* 1986, vol 44, 501-502.
53. Kaner, E.A.; Ermolaev, A.M. *JETP* 1986, vol 92, 2245-2256.